

Tafsir Al-Bahrul Madid Karangan Ibn A'jibah

A Commentary of Al Bahrul Madid by Ibn A'jibah

Mahyuddin Hashim

Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah, Universiti Sains Islam Malaysia

Article progress

Accepted: 4 Jan 2020

Reviewed: 23 April 2020

Published: 31 Mei 2020

*Corresponding author:
Mahyuddin Hashim, Fakulti
Pengajian Quran dan Sunnah,
Universiti Sains Islam
Malaysia
Email:
mahyuddin@usim.edu.my

Abstrak: Salah satu kitab Turath warisan Islam adalah Tafsir Al-Bahrul Madid karangan Ibn A'jibah. Kitab ini adalah salah satu kitab tafsir yang menggunakan pendekatan tafsir Sufi Ishari. Ia adalah bentuk tafsiran berdasarkan isyarat yang tersembunyi di sebalik lafaz yang berlawanan dengan tafsir zahir ayat-ayat al-Quran. Walaubagaimana pun, kitab tafsir ini secara umumnya masih tidak diketahui ramai dan hanya sedikit yang mengkaji dan mengkritiknya. Ia jarang dirujuk sebagaimana kitab-kitab tafsir yang lain yang telah pun masyhur. Jika nilai kitab ini diukur berdasarkan kesaksian para ulama, cendekiawan dan penyelidik maka kita dapati ia sangat kurang diperkatakan oleh mereka. Justeru, objektif kajian ini adalah untuk memperkenalkan kitab Al-Bahrul Madid karangan Ibn A'jibah dan metod penulisannya. Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif melalui kaedah analisis teks induktif. Kitab Fahrassaah dan Al-Bahrul Madid karangan Ibn A'jibah adalah bahan utama yang akan digunakan dalam kajian menggunakan kaedah ini. Antara hasil dapatan kajian ini ialah sorotan sahsiah diri Ibn A'jibah dan pengetahuannya. Kajian ini mendedahkan ketinggian ilmu dan kepintarannya yang melayakkan dirinya untuk menjadi seorang pentafsir al-Quran. Kajian ini juga menerangkan tentang kepelbagaian sumber rujukan, uslub, metodologi dan nilai ilmiah bagi kitab Al-Bahrul Madid.

Katakunci: Al-Bahrul Madid, Ibn A'jibah, Tafsir Sufi Ishari.

Abstract: One of the Turath books of Islamic heritage is the Commentary of Al-Bahrul Madid by Ibn A'jibah. This book is one of the interpretive books that employs the Sufi Ishari interpretation approach. It is based on the cues hidden behind the pronunciation that contradicts the interpretations of Quranic verses. However, this book of interpretation is generally unknown and few have studied and criticized it. It is rarely referred to as other well-known commentary books. This book is extremely under investigation by Islamic scholars, scholars and researchers. Therefore, the objective of this study is to introduce the book of Al-Bahrul Madid by Ibn A'jibah and his method of writing. This study uses qualitative approach through inductive text analysis method. The Book of Fahrassaah and Al-Bahrul Madid's by Ibn A'jibah is the main material to be used in this study. Among the findings of this study are the highlights of Ibn A'jibah's personality and his knowledge. This study revealed the height of his knowledge and intelligence that qualified him to become an interpreter of the Quran. This study also describes the various sources of reference, uslub, methodology and scientific value of Al-Bahrul Madid.

Keywords: Al-Bahrul Madid, Ibn A'jibah, Tafsir Sufi Ishari.

Pengenalan

Salah satu kitab Turath warisan Islam adalah Tafsir Al Bahrul Madid karangan Ibn A'jibah. Kitab ini adalah salah satu kitab tafsir yang menggunakan pendekatan tafsir Sufi Ishari. Ia adalah bentuk tafsiran berdasarkan isyarat yang tersembunyi di sebalik lafaz yang berlawanan dengan tafsir zahir ayat-ayat al-Quran. Walaubagaimana pun, kitab tafsir ini secara umumnya masih tidak diketahui ramai dan hanya sedikit yang mengkaji dan mengkritiknya. Ia jarang dirujuk sebagaimana kitab-kitab tafsir yang lain yang telah pun masyhur. Jika nilai kitab ini diukur berdasarkan kesaksian para ulama, cendekiawan dan penyelidik maka kita dapat ia sangat kurang diperkatakan oleh mereka. Justeru, objektif kajian ini adalah untuk memperkenalkan kitab Al-Bahrul Madid karangan Ibn A'jibah dan metod penulisannya.

Tafsir Sufi Ishari

Tafsir Sufi Ishari ialah tafsir yang bergantung kepada rahsia di sebalik lafaz-lafaz tanpa terhenti pada sempadan zahir dan makna kamus semata-mata. Ia melihat kepada lafaz al-Quran yang mempunyai hakikat yang berbeza dengan pemahaman biasa. Ahli Suluk sahaja yang mempunyai ilmu untuk mendedahkan tentang hakikat ini dengan izin Allah (Qusyairi, 1981).

Bentuk tafsiran ini juga tidak bergantung sepenuhnya kepada penggunaan akal. Ini bermakna bahawa tafsiran Ishari yang dikeluarkan daripada nas al-Quran bukanlah menggunakan akal semata-mata tetapi ia dalam sempadan agar tafsir Ishari tidak terkeluar daripada lafaz yang zahir yang selaras dengan uslub Arab sama ada daripada sudut bahasa, tatabahasa, mengeluarkan suatu kalimah dengan kalimah yang lain atau seni sastera. Ia juga agar tidak terkeluar daripada petunjuk yang berbetulan dengan sebab turun ayat, maklumat-maklumat yang dipercayai, ilmu hadis, usul dan feqah (Qusyairi, 1981).

Ahli Sufi melihat bahawa Tafsir Ishari adalah salah satu manifestasi daripada *Makrifah* dan hasilan Tasawwuf. Mereka mendakwa bahawa ia adalah pemberian Ilahi yang dengannya ditafsirkan al-Quran dan diketahui makna-maknanya dengan cahaya Rabbani yang menerangi hati-hati ahli *Makrifah*. Ahli *Makrifah* melihat makna-makna yang tersembunyi daripada orang awam tanpa sempadan. Mereka mempercayai tentang keistimewaan yang Allah berikan kepada mereka dalam mengetahui tafsiran dan takwilan batini (Ibn A'rabi, 1985).

Berkata Syeikh Tustari [wafat 283H] (2004) tentang keistimewaan para Wali dalam mengetahui batin al-Quran: "Sesungguhnya Allah s.w.t. tidak menjadikan seseorang itu Wali daripada umat Muhammad s.a.w. kecuali mengajarnya tentang al-Quran sama ada secara zahir ataupun batin." Seseorang bertanya kepadanya: Kita mengetahui tentang maksud zahir tetapi apakah maksud batin? Beliau menjawab: "Pemahamannya. Sesungguhnya pemahamannya adalah yang dikendaki dan dimaksudkan." Syeikh Qusyairi [wafat 465H] (1981) pula berkata: "Orang yang paling mulia daripada

kalangan hamba-hambanya yang terpilih ialah mereka yang memahami kehalusan rahsia dan cahayanya untuk melihat ketepatan isyaratnya dan kerahsiaan simbolnya."

Jelasnya, Tafsir Ishari adalah sangat berbeza dengan tafsir di sisi golongan Batiniyyah kerana ahli Sufi memperakui bahawa al-Quran mempunyai perkara zahir dan batin. Adapun Batiniyyah, mereka hanya mengiktiraf batin al-Quran dengan menafikan zahirnya. Mereka sengaja menafsirkan perkara batin berdasarkan kepada niat mereka yang jahat. Ahli Sufi mengiktiraf zahir al-Quran dan tidak mengingkarinya sebagaimana mereka mengiktiraf batinnya.

Syeikh Taftazani [wafat 793H] (2000) berkata: "Dinamakan Batiniyyah kerana mereka mendakwa bahawa nas-nas bukan pada zahirnya bahkan ia mempunyai makna-makna batin yang tidak diketahui kecuali *al-Muallim*. Tujuan mereka adalah untuk menafikan Syariat secara keseluruhannya."

Syeikh Taftazani (2000) berkata lagi: "Ada pun pandangan sebahagian *Muhaqqiqin* bahawa nas-nas adalah pada zahirnya dan dalam masa yang sama mempunyai isyarat yang tersembunyi yang diketahui oleh ahli Suluk yang mungkin diaplikasikan antaranya dengan maksud zahir nas tersebut maka ia adalah kesempurnaan *makrifah* dan keimanan."

Bentuk tafsir Ishari ini sebahagiannya boleh diterima dan sebahagian lagi tidak. Para Ulamak telah menetapkan syarat-syarat yang mesti dipenuhi dalam tafsiran Ishari agar ia dapat diterima iaitu ia tidak menafikan zahir nas al-Quran, mempunyai bukti syarie yang menguatkannya, tidak berlawanan dengan syarak atau akal dan mengiktiraf makna zahir nas iaitu dia tidak ingin sampai kepada batin nas sebelum dikukuhkan dengan zahir nas (az-Zahabi, 1995). Imam Syatibi [wafat 850H] (2003) berkata bahawa jika dikehendaki daripada tafsir Ishari yang berlawanan dengan syarat adalah makna bagi lafaz ayat maka ia adalah sama dengan apa yang dilakukan oleh golongan Batiniyyah.

Walaubagaimana pun, Dr. Zahabi (1995) bersangka baik dengan ahli-ahli tafsir Ishari dengan mengatakan bahawa makna-makna yang dibawa oleh mereka tersebut bukannya tafsir bagi lafaz dalam ayat-ayat al-Quran tetapi ia adalah setara dengan ayat-ayat tersebut. Ini adalah kerana mereka memiliki ketinggian kedudukan dan ilmu serta agama yang diyakini. Mereka juga mengiktiraf makna zahir bagi lafaz yang ditafsirkan dan mengingkari golongan yang hanya memperkatakan tentang batin al-Quran tetapi tidak zahirnya. Perkara ini juga disebut oleh Imam Syatibi (2003): "Keuzuran yang boleh diberikan ialah ia tidak menunjukkan ia adalah tafsir bagi ayat tetapi hanyalah makna isyarat bagi al-Quran. Maka segala kemusykilan berkaitan dengannya hilang."

Metodologi Kajian

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif melalui kaedah analisis teks induktif. Ia adalah satu kaedah penyelidikan untuk penafsiran subjektif kandungan data teks melalui proses klasifikasi sistematik pengkodan dan mengenal pasti tema atau pola (Hsieh & Shannon, 2005).

Kitab al-Fahrasah dan kitab tafsir Ishari al-Bahrul Madid karangan Ibn A'jibah adalah bahan utama yang akan digunakan dalam kajian menggunakan kaedah ini bagi mengenalpasti sumber rujukan, uslub, metodologi dan nilai ilmiah bagi kitab tersebut. Zhang & Wildermuth (2009) menggariskan lapan langkah untuk memproses data menggunakan kaedah analisis teks, iaitu: (i) data inventori, (ii) menentukan unit analisis, (iii) membina kategori dan tema pengkodan, (iv) pengkodan teks, (v) menilai konsistensi pengkodan, (vi) kesimpulan data yang dikodkan, dan (viii) kaedah dan penemuan.

Data yang dikumpulkan akan dianalisis menggunakan pendekatan induktif. Pendekatan ini melibatkan pembacaan data mentah untuk menghasilkan penilaian terperinci mengikut tafsiran tema penyelidik (Thomas, 2006). Dalam proses penetapan tema kajian ini, pandangan Yin (2009) diambil tentang penggunaan tema yang sesuai dengan pola yang terdapat dalam analisis teks.

Hasil Dan Perbincangan

Ibn A'jibah Dan Keilmuannya

Sebelum dibicarakan tentang sumber rujukan, uslub, metodologi dan nilai ilmiah bagi kitab al-Bahrul Madid, sangat penting untuk diketahui terlebih dahulu tentang latar belakang Ibn A'jibah, penulis kitab tersebut.

Kelahiran Ibn A'jibah Dan Keluarganya

Nama penuhnya sebagaimana yang ditulis di dalam kitabnya sendiri iaitu al-Fahrasah: Ahmad bin Muhammad bin Muhammad bin al-Mahdi, Ibnu al-Husain bin Muhammad bin A'jibah al-Hajuji (Ibn A'jibah, 1990). Beliau adalah seorang ahli tafsir Sufi daripada Maghribi. Justeru, nama asalnya ialah Ahmad, nama masyhurnya ialah Ibn A'jibah dan dikenali sebagai Abul Abbas (Zirikli, 1986 & A'zzuzi, 2001).

Ibn A'jibah dilahirkan pada tahun 1160 H / 1747 Masihi di Medchar (li'jibish) daripada kabilah Haouz yang terletak di kaki salah satu gunung Tetouan. Ada yang mengatakan bahawa beliau dilahirkan di Souk Khemiss Anjra (A'zzuzi, 2001).

Ibn A'jibah membesar dalam sebuah keluarga yang sangat bertakwa dan beribadat. Bapanya adalah seorang lelaki yang soleh, pendiam dan mengasingkan diri. Ibn A'jibah menyifatkan ayahnya sangat sibuk dengan kerjanya yang faqir terhadap dunia, bekerja di siang hari dan membaca Al-Quran di malam hari walaupun beliau tidak menghafaz al-Quran pada usia mudanya. Ada pun ibunya bernama Rahmat binti Mohammad bin Hussein. Ibn A'jibah menyifatkan ibunya adalah seorang ahli ibadat, zuhud dan sangat takut kepada Allah Taala (Ibn A'jibah, 1990).

Pengetahuannya

Apabila beliau mencapai umur untuk belajar, beliau memulakan pengajiannya dengan menghafaz al-Quran dan mempelajari Tajwid dengan datuknya yang bernama

al-Mahdi berdasarkan kepada manhaj yang diikuti di kebanyakan negara Islam pada waktu tersebut. Di antara guru-gurunya juga dalam membaca al-Quran ialah al-Muqri' al-Muhaqqiq Ahmad at-Tolib, al-Faqih as-Soleh Saiyyidi Abdul Rahman al-Kittami as-Sonhaji, al-Ustaz al-Muhaqqiq al-Arabi az-Zawaadi dan al-Faqih as-Soleh Saiyyidi Muhammad Isymil. Pada masa yang sama ketika menghafaz al-Quran dan mempelajari Tajwid, Ibn A'jibah juga mempelajari kitab al-Muqaddimah al-Ajrumiyyah, Alfiah ibni Malik, matan Ibn Asyir, Manzumah Mawrid ad-Dzomaan fi Rasam al-Quran karangan Kharraz (Wafat 718H), satu juzuk daripada as-Syatibiyyah dalam Qiraat dan kitab-kitab yang lain (A'zzuzi, 2001).

Ibn A'jibah telah belajar dengan guru-gurunya yang sangat terkenal pada waktu tersebut di Tetouan. Antara guru-gurunya di Tetouan ialah Abul Hasan Ali bin Tohir bin Ahmad bin Muhammad Syatir al-Hasani as-Samaati, Abdul Karim al-Yazghi al-Fesi, Abdul Karim bin Quraisy, Abdul Salam bin Muhammad bin Quraisy, Muhammad bin al-Hasan al-Janawi al-Hasani al-Samaati, Ahmad bin Abdul Rahman ar-Rassyi, Abu Abdullah Muhammad bin Ali bin Ahmad bin Muhammad al-Warzaazi, Muhammad Ghailan dan Muhammad al-Abbas (Ibn A'jibah, 1990).

Beliau kemudiannya telah pergi ke kota Fes yang merupakan kiblat kepada setiap orang yang dahagakan ilmu dan pengetahuan. Mereka datang daripada pelbagai bandar mahu pun luar bandar. Guru-gurunya mempunyai pengaruh yang sangat besar ke atas dirinya khususnya dalam membentuk peribadi dan memberikan banyak pengetahuan yang berbentuk aqli dan naqli. Guru-gurunya di Fes ialah Abu Abdullah Muhammad at-Tawudi bin Saudah al-Murri, Abu Abd Muhammad bin Ahmad Bnis, Abu Abdullah Muhammad at-Toyyib bin Kiran (Ibn A'jibah, 1990).

Nyata bahawa Ibnu A'jibah telah belajar dengan ramai guru dalam pelbagai bidang ilmu. Mereka sangat memberi pengaruh kepadanya. Sebahagian daripada mereka mempunyai kedudukan yang tinggi di kalangan para Ulama. Tidak syak lagi bahawa mereka telah menyumbang kepada penggilapan bakat dalam diri Ibn A'jibah, penentuan arah pemikiran dan penyediaan bekalan yang berbentuk kaedah dan ikutan yang bermanfaat dalam pendekatan beliau. Di samping itu, mereka telah memperkayakannya dengan pelbagai pengetahuan yang bermanfaat untuk menulis kitab-kitab yang sangat bernilai yang boleh dimanfaatkan oleh orang ramai.

Kitab-Kitab Penulisan

Ibn A'jibah yang sangat cintakan kepada ilmu pengetahuan telah meninggalkan hasil pemikiran dan pembacaannya dengan kitab-kitab yang sangat bernilai. Antaranya ialah al-Bahrul Madid fi Tafsir al-Quran al-Majid, Tashil al-Madkhal litanmiyyati aa'mal binniyyati as-Solehah i'ndal Iqbal, Azharul Bustan fi Tobaqotil Aa'yan, ad-Durarul Mutanathirah fi Taujih al-Qiraat al-Mutawatir, Syarah al-Qosidah al-Munfarijah, Syarah Solawat Ibn Masyisy, Tabsirah al-Toif az-Zarqawiyah, al-Futuh al-Ilahiyyah fi Syarhi al-Mabahith al-Asliyyah,

al-Futuhat al-Quddusiyah fi Syarhi al-Muqaddimah al-Ajrmiyyah, Fahrah, Iqazul Himam fi Syarhi al-Hikam (Ibn A'jibah, 1990).

Kewafatannya

Ibn A'jibah meninggal dunia pada usia kira-kira hampir 64 tahun. Secara tepatnya beliau wafat pada tahun 1224H/1809M. Ia disepakati oleh semua pengkaji tentang sejarah hidup beliau. Tidak ada yang tidak bersetuju dengan perkara tersebut kecuali sebahagian kecil pengkaji moden hari ini. Kewafatan beliau tersebut adalah pada hari Rabu, 7 Syawwal dan dikebumikan di bandar Anjra (Zirikli, 1986 & A'zzuzi, 2001).

Kajian Terhadap Kitab Al-Bahrul Al-Madid

Kitab Al-Bahrul Madid boleh diiktibar sebagai kitab karangan terbesar yang dikarang oleh Ibn A'jibah. Ia adalah kitab yang sangat unik yang tidak ada lagi yang menulis seumpamanya (Ibn A'jibah, 2005). Ibn A'jibah telah menulis tafsirnya dalam empat jilid berdasarkan pembahagiannya yang asal. Beliau menyebut dalam kitabnya Al-Fahrasah: "Kemudian aku menafsirkan kitab al-Aziz (Al-Quran) daripada awal ke akhirnya empat jilid yang besar yang terkumpul di dalamnya pandangan ahli zahir dan isyarat ahli batin yang aku namakannya Al-Bahrul Madid fi Tafsir Al-Quran Al-Majid" (Ibn A'jibah, 1990).

Ibn A'jibah (2005) telah menyatakan sebab penulisan kitab tafsirnya dengan berkata: "Ini ... syeikhku Al-'Arif Ar-Rabbani Saiyyidi Muhammad Al-Buzidi Al-Hasani dan syeikhnya Al-Qutb Al-Jamie' Syeikh al-Masyayeikh Maulai Al-Arabi Ad-Darqawi Al-Hasani telah menggalakkan aku menulis tafsir yang menggabungkan tafsir ahli zahir dan isyarat ahli batin. Aku telah menyahut dan memenuhi permintaan mereka dengan harapan agar ia memberi manfaat kepada umum dan menjadi tarikan bagi hati dan pendengaran. Setiap ayat didahulukan dengan perkara yang berkaitan dengan kepentingan Arab dan bahasa, dituruti dengan makna lafaz yang zahir dan kemudian dengan isyarat batin, dalam keadaan pertengahan antara terlalu panjang dengan terlalu ringkas, dalam keadaan semua itu perkara yang dibukakan kepadaku daripada khazanah Al-Karim Al-Ghaffar."

Sumber Rujukan Ibn A'jibah Dalam Tafsirnya

Terdapat pelbagai sumber rujukan yang digunakan oleh Ibn A'jibah dalam penulisan tafsirnya. Antaranya adalah daripada kitab tafsir iaitu Tafsir Sahl at-Tustari (wafat 283H), Tafsir Ibn Jarir at-Tobari (wafat 310H), Al-Kasyfu wal Bayan karangan at-Thaa'labi (wafat 427H), Tafsir al-Qusyairi (wafat 465H), Tafsir az-Zamakhshari (wafat 538H), Tafsir Ibn 'Atiyyah (wafat 541H), Tafsir ar-Razi (wafat 606H), Tafsir al-Kawasyi (wafat 680H), Tafsir al-Qurtubi (wafat 672H), Tafsir al-Baidhawī (wafat 691H), Tafsir Ibn Jizzi (wafat 742H), Tafsir Abi Hayyan (wafat 745H), Tafsir Abi Sau'd (wafat 982H) dan Hasyiah al-Fasi (wafat 1036H) 'ala Al-Jalalain (Ibn A'jibah, 2005).

Rujukannya daripada kitab hadis pula ialah Sahih Bukhari, Sahih Muslim, Sunan at-Tirmizi dan Sunan Abi Daud. Sumber rujukan dalam kitab bahasa dan nahu pula adalah Maa'ni al-Quran karangan Abu Zakaria bin Zayyad Al-Farra' (wafat 207H), Maa'niy al-Quran wa l'rabu karangan Abu Ishak az-Zajaj (wafat 311H), Alfiah Abni Malik (wafat 672H), Nuzhatil Qulum fi Tafsir Gharib al-Quran karangan Ibn A'ziz as-Sajastani (wafat 330H), Al-Qamus al-Muhit karangan al-Fairuzaabadi (wafat 817H) dan Al-Mughni karangan Ibn Hisyam (wafat 671H). Sumber rujukan daripada kitab Tasawwuf adalah Al-Ihya' karangan Imam Ghazali (wafat 505H) dan Qut al-Qulub karangan Abu Tolib al-Makki (wafat 386H) (Ibn A'jibah, 2005 & A'zzuzi, 2001).

Uslub Ibn A'jibah Dalam Tafsir

Adapun uslub Ibn A'jibah dalam tafsiran, beliau menafsir ayat atau kumpulan ayat daripada awal hingga akhir secara terperinci. Kumpulan ayat yang dikumpulkan ditafsirkan secara kelompok seumpama satu bahagian atau unit. Beliau menerangkan tentang sebab turun ayat, bahasa, *i'rab* dan *qiraat* di samping menafsirkan secara makna zahiri terlebih dahulu dan kemudiannya ishari. Beliau juga kadang-kadang menambah pandangan berkaitan hukum fekah dan keserasian (*munasabah*) antara ayat atau antara surah berdasarkan kepada keperluan. Walaubagaimana pun, Ibn A'jibah tidak beriltizam dengan susunan yang sama dan tidak mengikut kaedah yang tetap dalam dalam penafsirannya (Ibn A'jibah, 2005).

Perlu disebutkan di sini bahawa Ibn A'jibah selepas menafsirkan secara makna zahiri, beliau secara konsisten dan berterusan menafsirkan secara ishari selepas daripada itu. Beliau menulis perenggan yang khusus berkaitan tafsir ishari untuk beliau bercakap tentang maqam dan ahwal, amalan ahli sufi dan hasil serta kesan Tasawwuf yang diisyaratkan oleh ayat. Beliau juga menggalakkan perkara yang baik atau memberi amaran perkara yang dikeji. Beliau menekankan kepentingan mengambil iktibar, tafakkur dan tadabbur di atas apa yang berlaku kepada umat yang terdahulu sekiranya berkaitan dengan kisah golongan terdahulu (Ibn A'jibah, 2005).

Ibn A'jibah sangat iltizam dalam mengkhususkan perenggan ini untuk isyarat Sufi. Beliau menukilkan sebahagian pandangan ahli Tasawwuf dan ahli tafsir Sufi yang lain seperti Sahl at-Tustari, Qusyairi dan lain-lain (Ibn A'jibah, 2005 & A'zzuzi, 2001).

Metod Ibn A'jibah Dalam Al-Bahrul Madid

Metod ialah jalan atau kaedah yang diikuti dalam penulisan tafsir. Antara metod penulisan tafsir ialah tafsir *bil ma'thur* dan tafsir *bir ra'yi*. Tafsir *bil ma'thur* adalah tafsir yang berdasarkan kepada riwayat atau *athar*. Tafsir *bir ra'yi* pula adalah berdasarkan kepada ijhtihad mengikut syarat-syarat dan kaedah-kaedah yang tidak berlawanan dengan kehendak al-Quran dan Sunnah (Sofiyah, 1995).

Termasuk tafsir *bil ma'thur* ialah tafsiran al-Quran terhadap ayatnya sendiri, tafsiran daripada Rasulullah s.a.w, sahabat r.a atau tabi'en dalam menerangkan makna kehendak Allah Taala daripada ayat-ayatNya (Az-Zahabi, 1995).

Tafsir *bir ra'yi* pula ialah tafsiran menggunakan ijtihad. Ahli tafsir yang layak menggunakan metod ini adalah mereka yang menguasai kalam Arab, mengetahui lafaz-lafaz Arab, bentuk-bentuk penyataannya melalui syair Jahili, sebab turun ayat, nasakh mansukh dan sebagainya yang menjadi alat yang diperlukan sebagai seorang ahli tafsir (Az-Zahabi, 1995).

Ibn A'jibah menggunakan kedua-dua metod ini dalam tafsirnya. Beliau menggunakan ayat Quran untuk menerangkan makna lafaz dan kalimah ayat al-Quran yang lain. Ia adalah sangat menarik apabila terdapat ayat al-Quran yang menafsir dan menerangkan ayat di tempat lain dan mengkhususkan ayat yang berbentuk umum sebelumnya (Ibn A'jibah, 2005).

Ibn A'jibah juga menafsir al-Quran dengan menggunakan sunnah yang dianggap sebagai sumber kedua selepas al-Quran. Secara ringkasnya, metod tafsir Ibn A'jibah menggunakan hadis nabawi adalah sebagaimana berikut:

1. Beliau mengambil pandangan yang bertepatan dengan hadis yang sahih jika terdapat banyak pendapat.
2. Tafsirannya menggunakan hadis terhadap ayat yang samar.
3. Beliau mendatangkan kumpulan hadis untuk menguatkan tafsiran ayat al-Quran.
4. Beriltizam dalam banyak keadaan dengan *mentakhrijkan* hadis yang digunakan.
5. Beliau tidak menyentuh dalam tafsirnya berkaitan dengan ilmu *jarh wa ta'dil*.
6. Beliau tidak terlepas daripada meriwayatkan hadis yang dhaif dan *maudhu'*.
7. Beliau banyak meriwayatkan hadis dengan makna (Ibn A'jibah, 2005 & A'zzuzi, 2001).

Ibn A'jibah juga mendatangkan *athar* daripada kata-kata sahabat. Beliau banyak menukilkan kata-kata mereka ketika menerangkan apa yang kurang jelas daripada perkataan atau ayat al-Quranul Karim kerana mereka adalah orang yang paling dekat dengan tempoh penurunan wahyu. Mereka juga adalah golongan yang melazimi Rasulullah s.a.w. di samping banyak mendapat limpahan petunjuk dan penerangan daripada baginda. Mereka menyaksikan peristiwa sebab turun ayat al-Quran dan mempunyai kelebihan dalam memahaminya dengan ilmu yang benar (Ibn A'jibah, 2005 & A'zzuzi, 2001). Para sahabat menafsirkan al-Quran berdasarkan kepada apa yang mereka dapati daripada Rasulullah s.a.w atau juga semata-mata pandangan dan ijtihad mereka (Az-Zahabi, 1995).

Ibn A'jibah juga tidak meninggalkan kebergantungan kepada Tabi'en dalam tafsirnya. Beliau telah mendatangkan kata-kata mereka tanpa menisbarkannya kepada mereka kecuali dengan menyebut "diriwayatkan", "dikatakan" dan lain-lain (Ibn A'jibah, 2005 & A'zzuzi, 2001). Golongan Tabi'en adalah golongan yang banyak memberi sumbangan dalam

tafsir al-Quran. Mereka meriwayatkan daripada apa yang mereka kumpulkan daripada Rasulullah s.a.w. dan para sahabat. Mereka juga menambah dengan pandangan mereka berdasarkan ijtihad sekadar yang diperlukan untuk menghilangkan kekusutan dalam masyarakat disebabkan zaman mereka agak jauh daripada zaman Nabi s.a.w. (Az-Zahabi, 1995).

Adapun riwayat Israeliyyat dalam tafsir al-Bahrul Madid, Ibn A'jibah mengambil sikap yang positif apabila tidak banyak mendatangkannya dalam tafsirnya. Beliau tidak mengikut sebagaimana sebahagian ahli tafsir yang menukilkan riwayat tersebut dalam tafsir-tafsir mereka. Walaupun beliau juga kadang-kadang menyebut riwayat tersebut dalam tafsirnya tetapi beliau secara kebiasaannya tidak menyandarkan kepada sumber yang dinukilkan dan mengingatkan tentang ketidaksahihannya sekiranya berlawanan dengan perkara akidah dan nas-nas yang *qati'e* daripada al-Quran dan Sunnah (Ibn A'jibah, 2005 & Az-Zahabi, 1995).

Perlu dinyatakan di sini bahawa Israeliyyat adalah kata jamak daripada Israeliyyah. Israeliyy atau Israeliyyah adalah nisbah kepada Israel. Ia adalah kata gelaran kepada Nabi Yaakub bin Ishak (Ahmad al-A'bid, n.d). Apabila disebut lafaz Israeliyyat dalam kitab ulama Islam, mereka maksudkan ialah kisah-kisah dan cerita-cerita yang menyelip masuk ke dalam ilmu pengetahuan orang Islam melalui ahli kitab daripada kalangan Yahudi dan Nasrani (Ali, 1998). Disebut dengan lafaz Israeliyyat iaitu riwayat daripada Yahudi walaupun terdapat juga riwayat daripada Nasrani kerana banyak riwayat adalah daripada Yahudi berbanding Nasrani. Orang Yahudi lebih terkenal daripada orang Nasrani dalam perkara ini dan banyak riwayat yang diambil daripada mereka. Ini kerana jumlah mereka lebih ramai dan banyak bergaul dengan orang Islam semenjak awal Islam sehinggalah tersebar Islam ke seluruh dunia dan ramainya yang memeluk Islam (Az-Zahabi, 1995).

Manhaj Ibn A'jibah dalam tafsirnya *bir ra'yi* pula lebih menekankan kepada aspek bahasa dan tatabahasa. Ia adalah salah satu daripada tumpuan dan asas yang kuat yang dibina oleh beliau dalam tafsirnya. Dalam aspek bahasa, Ibn A'jibah sangat mengambil berat terhadap perbendaharaan kata al-Quran khususnya lafaz-lafaz ganjil yang memerlukan kepada penerangan dan tafsiran. Ibn A'jibah telah merujuk kepada kitab Gharib al-Quran karangan Ibn Aziz as-Sajastani (wafat 330H) dan Mufradat alfaz al-Quran karangan ar-Raghib al-Asfahani di samping kitab-kitab makna al-Quran yang lain seperti kitab karangan al-Farra', az-Zajjaj dan sebagainya (Ibn A'jibah, 2005 & A'zzuzi, 2001).

Ibn A'jibah juga membincangkan tentang aspek tatabahasa dalam tafsirnya. Beliau telah menukilkan dalam tafsirnya berkaitan ilmu ini daripada ilmu tatabahasa seperti Sibawaih, Farra', az-Zajjaj, al-Kasaie dan lain-lain di samping ahli-ahli tafsir yang mengambil berat tentang ilmu ini seperti Ibn Atiyyah, Abi Hayyan dan sebagainya. Beliau telah melakukan perbandingan, perbincangan dan memilih pandangan yang kuat jika terdapat perbezaan pandangan di kalangan mereka (Ibn A'jibah, 2005 & A'zzuzi, 2001). Di samping itu, Ibn A'jibah juga mengambil berat aspek balaghah dalam

tafsirnya iaitu yang berkaitan ilmu al-Ma'ani, al-Bayan dan al-Badie' (Ibn A'jibah, 2005 & A'zzuzi, 2001).

Adapun isu-isu yang berkaitan dengan akidah, Ibn A'jibah berpegang kepada akidah ahli Sunnah wal Jamaah dalam menafsirkan ayat-ayat al-Quran yang berkaitan. Ibn A'jibah telah membincangkan secara khusus pandangan Muktazilah berkaitan usul akidah mereka yang batil yang dibina di atas lima prinsip iaitu: tauhid, keadilan, janji baik dan janji buruk, berada antara dua kedudukan dan amar makruf nahi mungkar (Ibn A'jibah, 2005 & A'zzuzi, 2001).

Dalam isu fekah pula, Ibn A'jibah pada kebiasaannya menafsirkan ayat-ayat berkaitan dengan mengemukakan pandangan mazhabnya iaitu mazhab Maliki. Beliau juga kadang-kadang membincang dan memilih pandangan yang kuat yang bersandarkan kepada hujjah dan dalil. Beliau tidak taksud kepada mazhabnya dengan kadang-kadang memilih pandangan mazhab lain jika nyata kebenarannya (Ibn A'jibah & A'zzuzi, 2001).

Boleh disimpulkan bahawa tafsir Ibn A'jibah adalah tafsir yang berbentuk bahasa, penerangan dan sufi. Ia mengumpulkan keistimewaan tafsir biasa yang membicarakan tentang sebab turun ayat, *athar*, bacaan *qiraat* dan bahasa dengan keistimewaan tafsir Sufi Ishari. Beliau sangat iltizam dengan tafsir yang berkaitan makna zahir dan kemudian beliau berpindah kepada penerangan tentang apa yang diisyaratkan oleh ayat al-Quran yang boleh diambil iktibar dan pengajaran. Beliau sentiasa berpegang tentang keperluan untuk menggabungkan antara yang zahir dan batin dalam memahami nas kerana perkara batin yang diisyaratkan tidak mungkin akan diketahui kecuali melalui perkara yang zahir yang menjadi simbol.

Nilai Ilmiah Tafsir Al-Bahrul Madid

Walaupun Ibn A'jibah memiliki banyak kitab yang ditulis, ia masih belum terkenal. Oleh kerana itu, tafsirnya secara umum masih tidak diketahui oleh ramai orang dan tidak dikaji oleh para penyelidik dan ilmuan. Ia tidak dibaca oleh penuntut ilmu sebagaimana kitab-kitab tafsir yang kita ketahui kemasyhurannya. Ia masih terpendam dengan hampir tiada yang mengkajinya atau menulkannya dalam tulisan mereka semenjak 2 kurun yang lalu.

Sekiranya nilai kitab itu dilihat daripada aspek penyaksian oleh para pengkaji dan penyelidik maka tafsir al-Bahrul Madid tidak diketahui kecuali penyaksian yang sedikit yang dinukilkan oleh para pengkaji antara satu sama lain (A'zzuzi, 2001).

Kesimpulan

Kajian ini bertujuan untuk memperkenalkan kitab Al-Bahrul Madid karangan Ibn A'jibah dan metod penulisannya. Kajian ini mendedahkan ketinggian ilmu dan kepintarannya yang melayakkan dirinya untuk menjadi seorang pentafsir al-Quran. Kajian ini juga menerangkan tentang kepelbagaian sumber dan rujukan, uslub, metodologi dan nilai ilmiah bagi kitab Al-Bahrul Madid.

Rujukan

- Adnan M. Y. (2000). *Manhaj al-Imam al-Ghazali fi at-Tafsir min khilal kitabih ihya' U'lumuddin* (Tesis Ph.d).
- Ahmad al-A'bid. (n.d). *al-Mu'jam al-A'rabi al-Asasi*, Tunisia: Al-Munazzamah Al-Arabiyyah li at-Tarbiah wa at-Thaqafah wa al-Ulum.
- Ali H. R. (1998) *Ad-Dakhil fi at-Tafsir*. n.pp. n.p.
- Az-Zahabi, M. H. (1995). *At-Tafsir wal Mufasssirun*, Cairo: Maktabah Wabbah.
- A'zzuzi, H. (2001). *As-Syeikh Ahmad bin A'jibah wa manhajuhu fi at-Tafsir*, Morocco: Wizarah al-Awqaf wa as-Syuun al-Islamiyyah.
- Hsieh & Shannon. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15 (9), 1277-1288
- Ibn A'jibah, A. (1990), *Fahrasah*, Cairo: Darul Ghad al-Arabi.
- Ibn A'jibah, A. (2005). *al-Bahrul Madid fi al-Quran al-Majid*. Beirut: Darul Kutub al-Ilmiyyah.
- Ibn A'rabi, Muhammad (1985). *Al-Futuhat al-Makkiyyah*, Kaheerah: Haiah al-Masriyyah al-A'amah lil kitab.
- Qusyairi, Abdul Karim (1981). *Latoif al-Isyarat*, Kaheerah: Haiah al-Masriyyah al-A'amah lil kitab.
- Sofiyah, S. (1995). *Manhaj al-Burusawi fi Tafsirihii Ruhil Bayan* (Tesis Ph.D).
- Syatibi, Ibrahim (2003). *Al-Muwafaqat fi Usul as-Syariah*, Kaheerah: Maktabah at-Taufiqiyyah.
- Taftazani, Mas'ud (2000). *Syarah al-A'qaid an-Nasafiyyah*, Kaheerah: Maktabah al-Azhar litturath.
- Thomas, D. R. (2006) General inductive approach for analyzing qualitative evaluation data. *American Journal of Evaluation*, 27 (2), 237-246.
- Tustari, Sahl (2004). *Tafsir al-Quran al-A'zim*, Kaheerah: Darul Haram Litturath.
- Yin, Robert K. (2009). *Case Study Research: Design and Methods*, Singapore: SAGE Publication
- Zhang, Y. & Wildermuth, B. M. (2009). *Qualitative analysis of Content*. In B. Wildermuth (Ed.), *Applications of Social Research Methods to Question in Information and Library Science*, Westport, CT: Libraries Unlimited.
- Zirikli, K. (1986). *Al-Aa'lam: Qamus Tarajum lil asyhuri ar-Rijal wannisa' minal Arab wal Mustamirin wal Mustasyriqin*, Beirut: Darul Ilmi lil Malayin.